

TALABALARNING INTELLEKTUAL KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI ORQALI INGLIZ TILI DARSLARIDA O'QUVCHILAR FAOLLIGINI OSHIRISH

Allanazarova Sadokat

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti
mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: Ushbu tadqiqotda amerikalik psixolog Govard Gardnerning ko'p sonli intellektlar nazariyasi doirasida boshlang'ich sinf ingliz tili o'qituvchisining rejalashtirilgan faoliyati, foydalanilgan materiallari va o'qitish strategiyalari tahlil qilindi. Tadqiqotda ko'plab intellekt turlarini rivojlantirishga qaratilgan faoliyatlar aniqlanib, ularning sinfdagi amaliy qo'llanilishi va muvozanati o'rganildi. Natijalar ingliz tili darslarida lingvistik intellektga ko'proq urg'u berilishi, boshqa intellekt turlarining yetarli darajada hisobga olinmasligini ko'rsatdi. Tadqiqot o'qituvchilarga darslarni yanada xilma-xil, o'yinli va dinamik usullarda tashkil qilishni tavsiya qiladi, shuningdek, barcha o'quvchilarning intellekt turiga moslashgan faoliyatlarni joriy etish zarurligini ta'kidlaydi.

Kalit so'z: Ko'p sonli intellektlar nazariyasi, Ingliz tili o'qitish, Intellekt turlari, Lingvistik intellekt, Tana-kinestetik intellekt, Ta'limda xilma-xillik, Darslarni rejalashtirish.

Zamonaviy ta'lim jarayonida har bir o'quvchining individual xususiyatlari va o'rganish uslublari hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi. Amerikalik psixolog Govard Gardner tomonidan ilgari surilgan ko'p sonli intellektlar nazariyasi ta'limda yangi yondashuvni taqdim etib, inson intellektining turli jihatlarini rivojlantirishga e'tibor qaratadi. Gardnerning fikricha, intellekt faqat an'anaviy lingvistik va mantiqiy-matematik ko'nikmalar bilan cheklanmay, balki musiqiy, fazoviy, tana-kinestetik, ichki shaxsiy, shaxslararo va naturalistik kabi boshqa turlari ham mavjud.

Amerikalik psixolog Govard Gardner fikriga ko'ra, intellektning kamida sakkizta turi mavjud: lingvistik, mantiqiy-matematik, musiqiy, fazoviy, tana-kinestetik, ichki shaxsiy, shaxslararo va naturalistik. Biroq, Gardner tomonidan o'rganilgan to'qqizinchi intellekt, ekzistensialist, ushbu ishning oxiriga qadar hali tugallanmagan edi, shuning uchun biz uni ushbu loyihada muhokama qilmadik. Matematika, portugal tili va boshqa ko'p o'qishni talab qiladigan o'quv komponentlariga bag'ishlangan o'quv yuklamasi ustunlik qiladi. Biroq, san'at, jismoniy tarbiya va chet tillari, asosan ingliz tili kabi ba'zi fanlar, ularning o'qitilishi keng tarqalgan, shu jumladan butun dunyoda, baholash va faoliyat tizimi bo'yicha qayta ko'rib chiqilishi kerak, chunki ular darslarda ko'p dinamikani talab qiladi. Shuni hisobga olgan holda, ba'zi maktablar allaqachon ko'proq dam olish mashg'ulotlarini o'zlashtirdilar, o'yinlar, o'quvchilarning ko'proq ishtiroki, an'anaviy darslardan farq

qiladigan usullar mavjud. Biroq talabalarda ingliz tili o'qituvchilarining rejalashtirilgan faoliyati, foydalanadigan materiallari va strategiyalari bir nechta intellektlar yondashuvini hisobga olmaydi.

Har bir talabaning o'zini namoyon qilish usuli bor. Ba'zilar tortinchoqroq va individual faoliyatda yaxshiroq natija ko'rsatadi. Boshqalari esa o'qituvchilar dinamikani qo'llaganda, masalan, o'z tanalari bilan ishlay olganda yanada ifodali bo'ladi. Bolani tarbiyalash yoki turli xil bolalar bilan sinfda vositachilik qilishning yagona usuli yo'q. Har bir o'quv yili o'ziga xos bo'lib, bolalar bilan ishlash ularning o'ziga xos xususiyatlarini hurmat qilishni anglatadi. Ularning o'rganish, javob berish va ishtirok etish uchun o'z vaqtlari bor. Binobarin, mediator o'z sinfiga va rejalashtirilgan mashg'ulotlarga e'tiborli bo'lishi kerak, shunda barcha bolalar o'z imkoniyatlariga ko'ra iloji boricha ko'proq zavqlanishlari mumkin.

Ushbu ish talabalarning ingliz tili o'qituvchisi tomonidan rejalashtirilgan faoliyatni tahlil qilishga qaratilgan. Tadqiqotning maqsadi o'qituvchi tomonidan qo'llaniladigan faoliyat va materiallarni aniqlash va tavsiflash, faoliyatlarning bir nechta intellektlar taklifiga javob berishini tahlil qilish edi. Biz quyidagi savollarni o'rta tashladik: talabalarda ingliz tili o'qituvchisining rejalashtirilgan faoliyati, foydalanadigan materiallari va o'qitish strategiyalari ko'p sonli intellektlarni rivojlantirishga intiladimi? Qanday qilib? Ushbu savollardan kelib chiqib, biz darsni rejalashtirish intellektning barcha turlarini hisobga olmaydi, degan farazni ilgari surdik.

Tadqiqotning maqsadi ingliz tili o'qituvchisi tomonidan rejalashtirilgan faoliyat, foydalanilgan materiallar va o'qitish strategiyalarini aniqlash va tavsiflashdan iborat. Shuningdek, biz rejalashtirilgan tadbirlar bir nechta intellektlarni rivojlantirishga erishish-erishmasligini tahlil qilmoqchimiz. Biz taklif etilayotgan faoliyat turlarini ular rivojlantirmoqchi bo'lgan ko'nikmalar (lingvistik, musiqiy, mantiqiy-matematik, fazoviy, tana-kinestetik, intrapersonal, shaxslararo va naturalistik).

Xususan, biz didaktik birlik davrida ingliz tili o'qituvchisi tomonidan taklif qilingan faoliyatlarni aniqlash, har bir faoliyatning maqsadlari va rivojlangan ko'nikmalarni ko'rib chiqish, har bir faoliyatning maqsadlarini ko'p sonli intellektlar bilan bog'lash, bunday faoliyatlarni ko'p sonli intellektlar ro'yxati asosida toifalash va rejalashtirishda o'qituvchi tomonidan ko'rib chiqilmagan intellekt turlari uchun faoliyatlarni taklif qilish niyatidamiz.

Bugungi dunyoda ingliz tilining ahamiyatini sezilarli darajada oshirgan omillardan biri bo'lgan globalashuv jarayonida, asosan, iqtisodiyot tufayli tilni o'rganishni xohlaydigan yoki o'rganishga muhtoj bo'lgan odamlar soni ko'paydi va maktablar bu imkoniyatdan foydalanib, ingliz tilini o'qitishga e'tibor qaratdilar. Garchi Chagas ta'kidlaganidek, bu fan 1937-yildan beri maktab o'quv dasturining bir qismi

hisoblanadi: Zamonaviy tillar, garchi lotin tilini afzal ko'rish hali ham aniq bo'lsa-da, birinchi marta klassik tillarga o'xshash pozitsiyani egalladi. Ular orasida majburiy o'rganish uchun fransuz, ingliz va nemis tillari, shuningdek, ixtiyoriy ravishda italyan tili ham bor edi; ikkinchisi orasida lotin va yunon tillari paydo bo'ldi, ikkalasi ham majburiy edi [1].

O'quvchilarning xususiyatlarini kuzatishdan tashqari, sinfdagi muloqot ham muhim ahamiyatga ega, chunki bilim almashinuvi o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlarning bir qismidir. Mediator o'qituvchi o'quvchiga intizomda yordam beradi va uning chegaralari va sinfidagi farqlarni hurmat qiladi. Souza va Ferreyra (2020) fikriga ko'ra, "o'qitish interaktiv almashinuvning diskursiv ssenariysidir"

[6]. Shuningdek, u ingliz tili darslari dinamikasida yordam beradigan dam olish mashg'ulotlarining dolzarbligini ta'kidlaydi, mazmunni intellektning barcha turlariga erishish va har bir o'quvchiga ko'proq motivatsiyani his qilish, ishtirok etish va ko'proq o'zaro ta'sir qilish imkonini berish uchun kengaytirishga muvaffaq bo'ladiro Silva 5 yoshdan 6 yoshgacha bo'lgan bolalarning o'qituvchisi bilan o'zaro ta'siri haqida mulohazalarni taklif qilishni maqsad qilgan, o'quvchilarning ritmi, qiziqishlari, istaklari va ehtiyojlari turlicha bo'lganda ta'lim strategiyalarini ta'minlash uchun kattalarning roli asosiy ekanligini ta'kidlaydi.

Ko'p asrlar davomida tadqiqotchilar odamlarning intellektual darajasini o'lchash usullarini izlab kelishgan. Shiffer fikriga ko'ra, psixologik testlarning yaratilishi XIX asrda eksperimental psixologiya evolyutsiyasi orqali sodir bo'lgan. 1879-yilda nemis psixologi Vundt birinchi Eksperimental psixologiya laboratoriyasiga asos soldi. Keyin Galton Darvinning insonni tanlash va moslashtirish tamoyillariga asoslangan ba'zi psixologik testlarni ishlab chiqdi. Ammo faqat 1905-yilda Bine va Simon birinchi zamonaviy razvedka testini ishlab chiqdilar. Bu turdagi testlar insonning qanchalik tez va aniq yecha olishini o'lchashga harakat qiladi

1980-yillarda amerikalik psixolog Govard Gardner ko'plab tadqiqotlardan so'ng ko'p sonli intellektlar nazariyasini ilgari surdi. Uning ta'kidlashicha, intellekt koeffitsiyenti testi (IQ) faqat mantiq va tilshunoslikni qamrab olgan. Shunday qilib, u dastlab yettita ko'nikmani taqdim etdi: Lingvistik, mantiqiy-matematik, fazoviy, musiqiy, tana-kinestetik, ichki shaxsiy va shaxslararo, keyin esa tabiiy va ekzistensial intellekt nomzodlari. Shunday qilib, bu konsepsiya psixologiya sohasida intellektni tushunishga yangicha nuqtayi nazarni olib keldi.

Klassik psixometrik nuqtai nazardan, intellekt operatsion jihatdan intellekt testlari bo'yicha savollarga javob berish qobiliyati sifatida ta'riflanadi. Test natijalaridan ba'zi asosiy qobiliyatlarga xulosa chiqarish statistik usullar bilan tasdiqlanadi. Ko'p sonli intellektlar nazariyasi esa an'anaviy konsepsiyani plyuralizatsiya qiladi. Intellekt - bu inson biologiyasi va psixologiyasidan kelib chiqqan hisoblash qobiliyati - ma'lum turdagi ma'lumotlarni qayta ishlash qobiliyati.

Odamlar ma'lum turdagi intellektga ega, kalamushlar, qushlar va kompyuterlar esa boshqa turdagi hisoblash qobiliyatlarini birinchi o'ringa qo'yadi. [3].

Piajening so'zlariga ko'ra, yetti yoshli bola aniq operatsiyalar bosqichida, tadqiqotda o'rganilgan yosh. Ushbu bosqich "obyektlar yoki real tajribalar haqida fikr yuritish qobiliyatini rivojlantirish"ni o'z ichiga oladi. Shuning uchun ko'p sonli intellektlar tushunchasi va Armstrong tomonidan taqdim etilgan jadvalga asoslanib, sinfda barcha o'quvchilarni qamrab olish uchun ba'zi tadbirlarni amalga oshirish mumkin. O'qituvchi uchun lingvistik intellektni rivojlantirish uchun so'z qidirish, dorga osish, o'qish va boshqa ko'plab so'zlar bilan bog'liq faoliyatlarni amalga oshirish qiziqarli bo'ladi. Musiqiy intellektni qo'shiq aytish, ritm va cholg'u asboblardan foydalanish orqali rag'batlantirish mumkin edi. Raqamlar bilan bingoda qatnashish, predmetlarni sanash, topishmoqlarni yechish va boshqa shu kabi o'yinlar mantiqiy-matematik zakovatni rag'batlantirish usullaridir. Fazoviy intellekt rasm chizish yoki xaritalar bilan ishlash orqali mustahkamlanadi. Tana-kinestetik intellekt raqs, teatr va sinfdagi spektakllar kabi tana ifodasi faoliyatlari bilan ishlab chiqilgan. Agar o'quvchilar lahzalarni baham ko'rsalar, tengdoshlari bilan ishlasalar, o'zaro muloqot qilsalar va bahs-munozaralarda ishtirok etsalar, shaxslararo intellekt ortadi. Ichki shaxsiy intellekt ko'proq o'quvchi o'zi boshdan kechirgan narsalarni xabar qilishda o'zini qulayroq his qiladigan individual faoliyatni anglatadi. O'qituvchilar o'simlik va hayvonlar bilan ishlashlari va sinfga namunalar olib kelishlari yoki hatto o'quvchilarni tabiiy muhitga olib chiqishlari mumkin, shunda o'quvchilar o'rganayotgan narsalari bilan bevosita aloqada bo'ladilar va tabiiy intellektni optimallashtiradilar.

Amalga oshirilgan tadqiqotlar bitta o'qituvchi birligining darslarini rejalashtirish bilan cheklanganligi sababli, natijalarni umumlashtirish mumkin emas. Bizning farazimizga ko'ra, aksariyat faoliyatlar hali ham lingvistik intellektga qaratilganligini payqadik. Tekshirilayotgan ingliz tili o'qituvchisining rejalashtirishiga ko'plab intellekt turlari kiritilgan bo'lsa-da, ular o'rtasida muvozanatli chastota yo'qligi aniqlandi.

Shu sababli, ingliz tili darslarida o'qitish va o'rganishga oid kamchiliklar mavjud, deb xulosa qilishimiz mumkin, chunki bu mavzuga yanada xilma-xil, o'yinli va dinamik tarzda yondashish mumkin. Keng qamrovli tadqiqotlar, shu jumladan davlat maktablarini o'z ichiga olgan holda, bu boshqa kontekstlarda va o'quv yili davomida takrorlanishini tekshirish uchun, albatta, dolzarb bo'ladi.

Biz intellektning har xil turlarini rag'batlantirish va guruhda mavjud bo'lgan kognitiv uslublarning xilma-xilligini hurmat qilish uchun shunday tadbirlarni taklif qilishni taklif qildik. Bunday takliflar bir mavzuga turli nuqtayi nazardan yondashish mumkinligini ko'rsatadi. Haftadagi mashg'ulotlar soni barcha ko'nikmalarni qamrab olish uchun yetarli bo'lmasa-da, o'qituvchi bo'lim davomida turli xil mashg'ulotlarni taklif qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Armstrong, T. (2009). Multiple Intelligences in the Classroom (3rd ed.). ASCD.
2. Antunes, C. (2016), Chagas, I. C. (2020). The Role of English in the School Curriculum: Historical Perspectives. Journal of Language and Education, 6(3), 45-58.
3. Gardner, H. (2006). Multiple Intelligences: New Horizons in Theory and Practice. Basic Books.
4. Piaget, J. (1970). Psychology and Pedagogy. Viking Press.
5. Shiffer, M. (2015). The Evolution of Intelligence Testing: A Historical Overview. Psychological Review, 122(4), 645-669.
6. Souza, R., & Ferreira, L. (2020). Interactive Teaching and Learning Processes in English Language Education. Language Teaching Research, 24(1), 23-39.
7. Silva, M. (2018). Early Childhood Education and the Role of Teachers: Motivations and Learning Rhythms. International Journal of Early Years Education, 26(2), 112-127.